

Inntekter og utgifter: Pengevirk

Artikkelen gir en innføring i begrepene *inntekt* og *utgift* og deres to virkninger: pengevirkning og lønnsomhetsvirkning. Førstnevnte virkning er av interesse for alle typer av organisasjoner, mens sistnevnte virkning er av interesse for private og offentlige bedrifter.

INNTEKTER OG UTGIFTER

Ifølge Mühlaupt (1987) er 'inntekt' og 'utgift' de to hovedbegrepene i et regnskap. *Inntekt* representerer krav på innbetaling, mens *utgift* representerer forpliktelse til utbetaling. Inntektene og utgiftene vil derfor alltid ha pengevirkning som påvirker en organisasjons pengebeholdning i form av pengeeiendeler minus gjeld. Inntektene og utgiftene kan imidlertid også ha lønnsomhetsvirkning som påvirker organisasjonens egenkapital i form av pengeeiendeler og ikke-pengeeiendeler minus gjeld. Når inntektenes og utgiftenes pengevirkning og lønnsomhetsvirkning forklares mer detaljert nedenfor, skal figur 1 brukes som en referanseramme.

Ved utarbeidelse av regnskap for en bestemt periode, kan inntektene og utgiftene periodiseres med henblikk på deres respektive pengevirkning eller lønnsomhetsvirkning. Derfor står vi overfor to ulike periodiseringsprinsipper: et *pengeperiodiseringsprinsipp* og et *lønnsomhetsperiodiseringsprinsipp*.

Pengeperiodisering

I figur 1 refererer begrepene 'inntekt' og 'utgift' til påløpte inntekter og påløpte utgifter. De delene av inntektene og utgiftene som er anordnet (anvist) for innbetaling og utbetaling benevnes 'anordnet inntekt' og 'anordnet utgift'. De resterende delene av inntektene og utgiftene som ikke er anordnet for innbetaling og utbetaling, benevnes 'ikke-anordnet inntekt' og 'ikke-anordnet utgift'. Begrepene 'umiddelbar kontantinntekt' og 'umiddelbar kontantutgift' refererer til de delene av inntektene og utgiftene som er innbetalt og utbetalt umiddelbart (dvs. i regnskapsperioden). Begrepene 'senere kontantinntekt' og 'senere kontantutgift' refererer til de delene av inntektene og utgiftene som skal innbetales og utbetales senere (dvs. i senere regnskapsperioder).

I offentlig sektor (i det minste i kontinentaleuropa samt Norge) er det et grunnleggende prinsipp at en innbetalingsanordning og en utbetalingsanordning skal gis av en aktør med betalingsanordningsmyndighet (f.eks. rådmannen i en kommune).

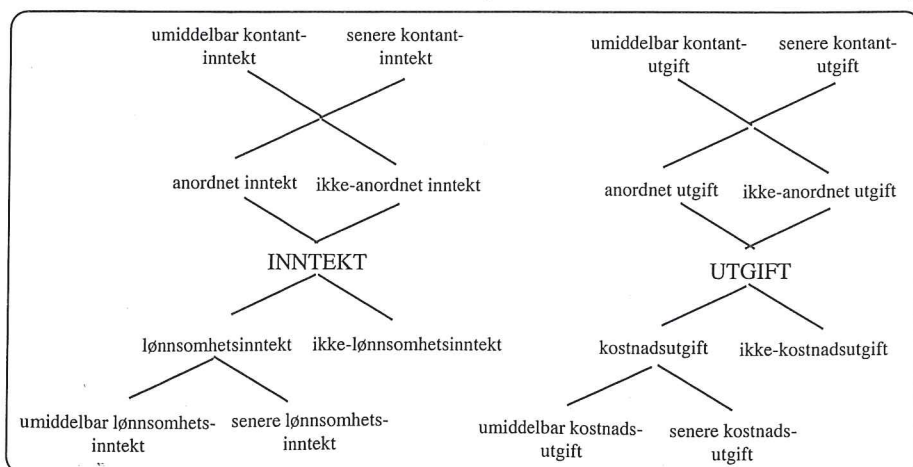
Deretter kan en innbetaling mottas og en utbetaling foretas av en annen aktør med betalingsutførelsesmyndighet (f.eks. kommunekasserer). Dette er imidlertid ikke et prinsipp i privat sektor, hvor penger byttes mot varer og tjenester uten at betalingsanordninger først må gis. Uavhengig av om det er gitt eller ikke er gitt/ikke skal gis betalingsanordninger, kan en inntekt mottas innbetalt og en utgift kan betales (referert til som 'umiddelbar kontantinntekt' og 'umiddelbar kontantutgift'), slik det fremgår av figur 1.

Forklaringen ovenfor medfører at vi står overfor tre alternativer når det gjelder å periodisere inntektene og utgiftene med henblikk på deres respektive pengevirkning. Inntektene og utgiftene kan periodiseres med henblikk på om de er påløpt, om de er anordnet for innbetaling og utbetaling eller om de er innbetalt og utbetalt. Disse tre alternativene reflekteres i følgende begrep: 'påløptprinsippet', 'anordningsprinsippet' og 'kontantprinsippet'.

Lønnsomhetsperiodisering

Til forskjell fra øverste del av figur 1, som fokuserer på inntektenes og utgiftenes pengevirkning, fokuserer nederste del av figuren på deres lønnsomhetsvirkning, hvis dette er av interesse (det er av interesse for private og offentlige bedrifter, men ikke for offentlig forvaltning; se Monsen, 2011). Gitt slik interesse, kan vi i første omgang dele inntektene og utgiftene inn i to grupper: inntekter og utgifter som har lønnsomhetsvirkning og inntekter og utgifter som ikke har slik virkning. Inntekter med positiv lønnsomhetsvirkning omtales som 'lønnsomhetsinntekt', mens utgifter med negativ lønnsomhetsvirkning omtales som 'kostnadsutgift'. Inntekter og utgifter uten lønnsomhetsvirkning omtales som 'ikke-lønnsomhetsinntekt' og 'ikke-kostnadsutgift'. Eksempler her er låneinntekter og avdragsutgifter.

Den delen av inntektene som har positiv lønnsomhetsvirkning umiddelbart (dvs. i regnskapsperioden) omtales som 'umiddelbar lønnsomhetsinntekt', mens den delen av utgiftene som har negativ lønnsomhetsvirkning i denne perioden omtales som 'umiddelbar kostnadsutgift'. Eksempler her er inntekter som mottas i

Figur 1: Begrepene 'inntekt' og 'utgift' (Kilde: Monsen, 2011, figur 2.1, s. 10).

knning og lønnsomhetsvirkning

bytte mot levering av kulepenn og utgifter til råvarer som i perioden er forbrukt til å produsere kulepennene. Inntekter og utgifter som har lønnsomhetsvirkning senere (dvs. i senere regnskapsperioder), benevnes 'senere lønnsomhetsinntekt' og 'senere kostnadsutgift'. Eksempler her er inntekter i form av forskuddsbetalinger fra kunder som vil ha positiv lønnsomhetsvirkning i senere regnskapsperioder og investeringsutgifter som vil ha negativ lønnsomhetsvirkning (kostnadsvirkning i form av avskrivning) i senere regnskapsperioder.

DISKUSJON

To ulike typer av organisasjoner

Alle organisasjoner pådrar seg utgifter som må finansieres av inntekter. Ulike typer av organisasjoner skaffer seg imidlertid inntekter på forskjellige måter. Private bedrifter skaffer seg inntekter gjennom markedsmessige byttransaksjoner (dvs. kjøp/produksjon og salg av varer/tjenester). Danielsson (1977) omtaler derfor slike bedrifter som 'markeds-koplete organisasjoner'. Offentlig forvaltning, slik som statskassen og kommunekassen, skaffer seg derimot primært inntekter i form av skatt fra innbyggerne uten å gi noen direkte motytelse. Sagt med andre ord, den skaffer seg inntekter gjennom enveis pengetransaksjoner. Utgiftene påløper i ulike deler av forvaltningen, slik som skoleavdelingen og helseavdelingen, mens skatteinntektene mottas av den sentrale økonomiavdelingen. Derfor brukes budsjettet til å fordele skatteinntektene til de ulike avdelingene, slik at de kan finansiere sine utgifter. Danielsson (1977) omtaler derfor offentlig forvaltning som en 'budsjett-koplet organisasjon'.

I offentlig sektor finner vi også offentlige bedrifter, slik som kommunale lysverk og kommunale buss-selskap, i tillegg til offentlig forvaltning. Disse bedriftene finansieres av inntekter som de mottar i bytte mot tjenestelevering (strømleveranser og busstransport) til innbyggerne (strømkundene og busspassasjerene). Dette betyr at offentlige bedrifter mottar inntekter gjennom markedsmessige byttransaksjoner og ikke gjennom enveis pengetransaksjoner. Offentlige bedrifter har følgelig flere likheter med private bedrifter enn med offentlig forvaltning når det gjelder

tilgang på inntekter for å finansiere påløpte utgifter. I likhet med private bedrifter kan derfor offentlige bedrifter også omtales som 'markeds-koplete organisasjoner'.

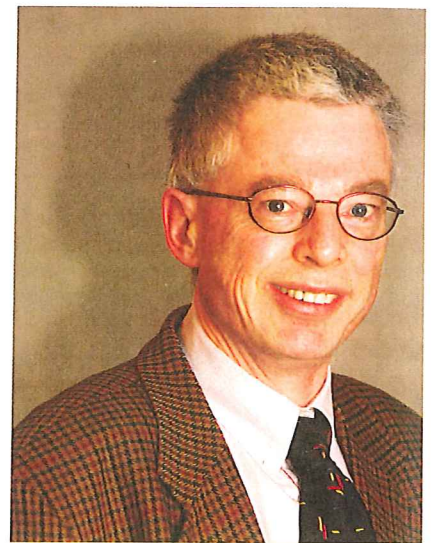
To ulike typer av regnskap

Det synes å være allment akseptert at private bedrifter som skaffer seg inntekter gjennom markedsmessige byttransaksjoner, har behov for informasjon om lønnsomhetsvirkningen av inntektene og utgiftene. Derfor utarbeides det forretningsregnskap i privat sektor, hvor inntektene og utgiftene periodiseres med henblikk på deres respektive lønnsomhetsvirkning (se 'umiddelbar lønnsomhetsinntekt' og 'umiddelbar kostnadsutgift' i figur 1). Et forretningsregnskap kan følgelig omtales som et 'lønnsomhetsregnskap'. Gitt at offentlige bedrifter har flere likheter med private bedrifter enn med offentlig forvaltning når det gjelder å skaffe seg inntekter, kan det argumenteres for at offentlige bedrifter også bør periodisere inntektene og utgiftene med henblikk på deres respektive lønnsomhetsvirkning (se 'umiddelbar lønnsomhetsinntekt' og 'umiddelbar kostnadsutgift' i figur 1).

I offentlig forvaltning hvor inntektene primært mottas i enveis pengetransaksjoner, er det viktig å sørge for at inntektene er tilstrekkelig store til å finansiere påløpte utgifter. Følgelig er det behov for informasjon om pengevirkningen av inntektene og utgiftene. I et tradisjonelt offentlig regnskap periodiseres derfor inntektene og utgiftene med henblikk på deres respektive pengevirkning. Et tradisjonelt offentlig regnskap kan følgelig omtales som et 'pengeregnskap'. Tre eksempler på et slikt regnskap er forvaltningskammeralistikk (FKAM), kommuneregnskapet (KOM) og statsregnskapet (STAT).

Tradisjonelle offentlige pengeregnskap

I FKAM, KOM og STAT brukes tre ulike varianter av et pengeperiodiseringsprinsipp. I FKAM periodiseres inntektene og utgiftene ved bruk av anordningsprinsippet, slik at inntektene og utgiftene bokføres med resultatvirkning når de anordnes for innbetaling og utbetaling (se 'anordnet inntekt' og 'anordnet utgift' i figur 1). I KOM bokføres inntektene og utgiftene når de påløper. Pengeperiodiseringsprinsippet i

NORVALD MONSEN

Norvald Monsen er dr. oecon., professor ved Norges Handelshøyskole (Institutt for regnskap, revisjon og rettsvitenskap) og professor II ved Høgskolen i Hedmark (Avdeling for økonomi- og ledelsesfag, Rena).

>>> fortsetter
på neste side

KOM bør derfor i utgangspunkt omtales som 'påløptprinsippet' og ikke som 'anordningsprinsippet', som er den betegnelsen de kommunale regnskapsforskriftene bruker. Det er nemlig påløpte inntekter og påløpte utgifter (se 'inntekt' og 'utgift' i figur 1) og ikke inntekter som er anordnet for innbetaling og utgifter som er anordnet for utbetaling (se 'anordnet inntekt' og 'anordnet utgift' i figur 1) som skal rapporteres med resultatvirkning (i driftsregnskapet eller investeringsregnskapet) i KOM. Men fordi vi finner enkelte unntak fra bokføring av påløpte inntekter og påløpte utgifter, kan pengeperiodiseringsprinsippet i KOM med fordel omtales som et 'modifisert påløptprinsipp' istedenfor som 'påløptprinsippet'. I STAT bokføres inntektene og utgiftene med resultatvirkning (i bevilgningsregnskapet) når de innbetales og utbetales (se 'umiddelbar kontantinntekt' og 'umiddelbar kontantutgift' i figur 1). Ettersom vi imidlertid finner enkelte unntak fra dette, bør pengeperiodiseringsprinsippet i STAT omtales som et 'modifisert kontantprinsipp' og ikke som 'kontantprinsippet', som er den betegnelsen de statlige regnskapsreglene bruker.

Mer om offentlige regnskap

Det pågår en diskusjon om tradisjonelle offentlige pengeregnskap bør erstattes av samme regnskap som utarbeides i privat sektor, og følgelig bruke samme periodiseringsprinsipp som brukes i privat sektor. Riktignok brukes ikke begrepene 'lønnsmohetsregnskap' og 'lønnsmohetsperiodiseringsprinsipp' i denne debatten. Derimot bruker man ofte de upresise begrepene 'perioderegnskap' og 'periodiseringsprinsippet' når man refererer til regnskap og regnskapsmessig periodisering i privat sektor. Hvis vi imidlertid kaller 'en spade for en spade', så kan vi konstatere at det er et lønnsmohetsregnskap, riktignok i en litt modifisert versjon av det regnskapet som utarbeides i privat sektor (dvs. FOR), som er det regnskapet som mange argumenterer for at vi bør innføre i offentlig sektor. Ettersom dette lønnsmohetsregnskapet baseres på bruk av et lønnsmohetsperiodiseringsprinsipp for inntektene og utgiftene, kan vi med fordel bruke begrepet 'lønnsmohetsperiodiseringsprinsipp' istedenfor begrepet 'periodiseringsprinsippet'. Og den internasjonale utviklingen av offentlige regnskap går nettopp i retning av utarbeidelse av modifiserte lønnsmohetsregnskap, hvor inntektene og utgiftene periodiseres

med henblikk på deres respektive lønnsmohetsvirkning, ved bruk av et 'modifisert lønnsmohetsperiodiseringsprinsipp' (se f.eks. Monsen, 2010).

KOM og STAT representerer to ulike varianter av et pengeregnskap, fordi de bruker to ulike pengeperiodiseringsprinsipp til å periodisere inntektene og utgiftene. Dessverre er begge disse to regnskapene kompliserte, noe som bl.a. skyldes at de bruker modifiserte varianter av et pengeperiodiseringsprinsipp. Som påpekt ovenfor, bruker KOM en modifisert variant av påløptprinsippet, mens STAT bruker en modifisert variant av kontantprinsippet. Disse modifikasjonene består i at pengevirkningen av inntektene og utgiftene (jf. øverste del av figur 1) modifiseres ved å inkludere noen bokføringer som tar utgangspunkt i lønnsmohetsvirkningen av inntektene og utgiftene (jf. nederste del av figur 1). Dette fører til at KOM og STAT summerer grønne epler og grønne pærer: Alle regnskapsbeløpene er uttrykt i norske kroner (jf. grønne), men det gir ingen mening å summere en påløpt inntekt (se 'inntekt' i figur 1; jf. grønt eple) og en umiddelbar lønnsmohetsinntekt (se 'umiddelbar lønnsmohetsinntekt' i figur 1: jf. grønn pære), selv om de begge er uttrykt i norske kroner (jf. grønne). På tilsvarende måte gir det ingen mening å summere en påløpt utgift (se 'utgift' i figur 1; jf. grønt eple) og en umiddelbar kostnadsutgift (se 'umiddelbar kostnadsutgift' i figur 1: jf. grønn pære), selv om de begge er uttrykt i norske kroner (jf. grønne). Til tross for dette, er det nettopp slike summeringer de kommunale regnskapsforskriftene samt anbefalingene til god kommunal regnskapsskikk (GKRS) krever at vi skal gjøre. Dette summeringsproblemet er riktignok noe mindre i STAT enn i KOM, fordi det er færre modifikasjoner av kontantprinsippet i STAT enn det er av påløptprinsippet i KOM. Men like fullt så summerer vi grønne epler og grønne pærer også i STAT.

AVSLUTNING

Jeg er enig i den generelle oppfatningen om at regnskap i privat sektor bør periodisere inntektene og utgiftene med henblikk på deres respektive lønnsmohetsvirkning. Årsaken til dette er at private bedrifter skaffer seg inntekter gjennom markedsmessige bytteransaksjoner. Følgelig bør de fortsatt utarbeide lønnsmohetsregnskap, som rapporterer lønnsmoheten av disse transaksjonene. Og ettersom offentlige

bedrifter også skaffer seg inntekter gjennom markedsmessige bytteransaksjoner, bør disse bedriftene også utarbeide regnskap som rapporterer lønnsmohetsvirkningen av inntektene og utgiftene.

Jeg mener videre at både KOM og STAT fortsatt bør rapportere pengevirkningen av inntektene og utgiftene, fordi kommunene (dvs. kommunekassene) og staten (dvs. statskassen) primært skaffer seg inntekter gjennom enveis pengetransaksjoner. KOM og STAT bør følgelig ikke erstattes av et lønnsmohetsregnskap (i form av en modifisert variant av FOR), hvor lønnsmohetsvirkningen av inntektene og utgiftene rapporteres. Men KOM og STAT bør videreutvikles, fordi de i dag er kompliserte. Og et første naturlige skritt vil være å rendyrke pengeperiodiseringsprinsippene i KOM og STAT. Sagt med andre ord: I KOM bør vi erstatte det modifiserte påløptprinsippet med et rendyrket påløptprinsipp uten unntak, og i STAT bør vi erstatte det modifiserte kontantprinsippet med et rendyrket kontantprinsipp uten unntak. I en senere videreutviklingsfase kan vi også diskutere om det er påløptprinsippet og kontantprinsippet som bør brukes i KOM og STAT, eller om disse to pengeperiodiseringsprinsippene bør erstattes av anordningsprinsippet, som er et annet pengeperiodiseringsprinsipp.

I den grad det er ønskelig med rapportering av opplysninger som faller utenfor bokføringen når et pengeperiodiseringsprinsipp brukes, kan dette gjøres som et tillegg til bokføringen, f.eks. i form av noteopplysninger eller tilleggsregnskaper. Eksempler her er verdier for anleggsmidler, langsiktig gjeld og fondsavsetninger. På denne måten unngår vi å måtte summere grønne epler (f.eks. pengevirkningen av en investeringsutgift i form av en utbetaling) og grønne pærer (f.eks. lønnsmohetsvirkningen av investeringsutgiften i form av avskrivningskostnad).

I dag brukes dobbel bokføring (dvs. debitering og kreditering av to ulike konti med samme beløp) både i KOM og STAT. Selv om vi rendyrker pengeperiodiseringsprinsippene i disse to regnskapene, er det fullt mulig å fortsette med å bruke dobbel bokføring. På den annen side er det en fordel å bruke enkel bokføring (dvs. en enkelt bokføring foretas på én side av én konto) ved utarbeidelse av pengeregnskap (se Oettle, 1990; Monsen, 2001). Derfor brukes enkel bokføring i form av

forvaltningskameralistisk enkel bokføring ved utarbeidelse av FKAM, som er et tradisjonelt offentlig pengeregnskap. Hvis vi på et senere tidspunkt kommer frem til at anordningsprinsippet bør brukes i offentlig forvaltning i Norge, istedenfor påløptprinsippet og kontantprinsippet, bør vi vurdere å innføre forvaltningskameralistisk enkel bokføring her, fordi denne bokføringsmetoden er spesielt utviklet for bruk av anordningsprinsippet.

Referanser

- Danielsson, A. (1977). *Företagsekonomi – en översikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Monsen, N. (2001). Cameral accounting and cash flow reporting: Some implications for use of the direct or indirect method, *The European Accounting Review*, 10(4), pp. 705-724.
- Monsen, N. (2010). Public sector accounting: Democratic control of public money by using administrative cameralistics, *International Journal of Governmental Financial Management*, X(1), pp. 20-34.

- Monsen, N. (2011). Forretningsregnskap og kameralregnskap: En sammenligning med henblikk på bruk i offentlig sektor (Norges handelshøyskole: Rapport).
- Mülhaupt, L. (1987). *Theorie und Praxis des öffentlichen Rechnungswesens in der Bundesrepublik Deutschland* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft).
- Oettle, K. (1990). Cameralistics. In Grochla, E. and Gaugler, E. (Eds.), *Handbook of German Business Management* (Berlin: C.E. Poeschel Verlag Stuttgart).